



Egipt, Pustynia Zachodnia, rejon Bir Kiseiba  
Fot. M. Kobusiewicz

Prof. dr. hab. Romualdowi Schildowi  
w 70. rocznicę urodzin i 47-lecie pracy naukowej



JANUSZ K. KOZŁOWSKI, JAN MACHNIK

## KILKA SŁÓW O PROFESORZE ROMUALDZIE SCHILDZIE

Truizmem jest stwierdzenie, że rozwój każdej współczesnej dyscypliny naukowej mierzony jest ważnymi osiągnięciami większych lub mniejszych zespołów badawczych, w których nie tylko inspirującą, lecz najczęściej także dominującą rolę odgrywa osobisty wkład wybitnych uczonych. Aby się o tym przekonać, wystarczy prześledzić dokonania archeologii polskiej, chociażby w ostatnich kilku dziesięcioleciach, i to zarówno na obszarze naszego kraju, jak też poza jego granicami.

Jedną z takich właśnie postaci w nauce, której badania doprowadziły nie tylko do pogłębienia wiedzy o człowieku i jego środowisku w najstarszych okresach pradziejów, lecz również do zmiany wielu dotychczasowych poglądów na ten temat, jest Romuald Schild.

Mówi się, że postęp w dzisiejszej nauce zależy przede wszystkim od dobrze zorganizowanego warsztatu i dobrze dobranego oraz sprawnie kierowanego zespołu naukowego. Tak właśnie pracuje od szeregu lat Profesor Schild. Ma On rzadką umiejętność współpracy także ze swoimi wybitnymi kolegami, czego wyrazem są m.in. prowadzone przez kilkadziesiąt lat wspólne badania ze znamienitym amerykańskim archeologiem profesorem Fredem Wendorfem na terenie północno-wschodniej Afryki, uwieńczone znakomitymi wspólnymi publikacjami.

Potwierdzeniem zasadności powyższych uwag i wyrażonej w nich już na samym wstępie charakterystyki osobowości Romualda Schilda jako uczonego jest przytoczona niżej lista Jego osiągnięć naukowych opartych często na zastosowaniu oryginalnych metod badawczych oraz próba oceny ich znaczenia dla archeologii powszechnej. Przystępując do takiej oceny, trzeba już na samym początku zauważyć, że rzadko zdarza się, by prehistoria całego kraju, w dodatku badanego przez archeologów od XIX w., została napisana całkiem na nowo. Przypadek taki dotyczy prehistorii północno-wschodniej Afryki, gdzie prace Profesora Schilda, rozpoczęte ponad 30 lat temu, dały podstawę do stworzenia całkiem nowej syntezy pradziejów od wczesnej prehistorii do czasów predynastycznych. Badania Combined Prehistoric Expedition, obejmujące dolinę Nilu, oazy Pustyni Zachodniej (Dakhla, Bir Tarfawi, Bir Sahara), rejon Djebel Nabta i Bir Kiseiba,

środkowo-wschodni Synaj, sudańską Nubię i część Etiopii, pozwoliły na odkrycie i zbadanie niezliczonych stanowisk od dolnopaleolitycznych kultur pięściakowych, poprzez środkowy paleolit (Middle Stone Age), kultury górnopaleolityczne i epipaleolityczne, aż do holocenijskich kultur rolniczo-hodowlanych i pasterskich. Ogromny materiał źródłowy uzyskany w trakcie tych badań był przedmiotem całej serii interdyscyplinarnych monografii, które — mimo iż powstały przy udziale badaczy z wielu krajów — noszą wyraźny wpływ polskiej szkoły badań paleolitycznych, której wiele aspektów metodologicznych zawdzięczamy Profesorowi Schildowi, jak na przykład dynamiczne podejście do analizy technologicznej i typologicznej zespołów artefaktów kamiennych.

Monografie stanowisk z północno-wschodniej Afryki (Dakhla, Bir Tarfawi, Bir Kiseiba, Wadi Kubbania, Nabta, stanowiska MSA z Etiopii) stały się punktem wyjścia do kolejnych syntez napisanych częściowo wspólnie z F. Wendorfem, takich jak synteza paleolitu w dolinie dolnego Nilu<sup>1</sup>, prehistorii Sahary wschodniej<sup>2</sup>, a także środkowego paleolitu północnej Afryki<sup>3</sup>, paleolitu schyłkowego Nubii<sup>4</sup> oraz początków gospodarki wytwórczej w holocenie Afryki północno-wschodniej<sup>5</sup>. Równolegle z syntezami procesów kulturowych i osadniczych w północno-zachodniej Afryce Profesor Schild uczestniczył w multidyscyplinarnych syntezach, które zmieniły tradycyjny obraz paleogeografii Sahary w górnym plejstocenie, a przede wszystkim w okresie ostatniego interglacjału<sup>6</sup>. Nie można też dziś próbować wyjaśniać procesów prowadzących do powstania wysokich cywilizacji w dolinie Nilu bez uwzględnienia rezultatów opracowań Profesora Schilda dotyczących neolityzacji Sahary wschodniej (badania stanowisk w rejonie Djebel Nabta, badania sekwencji kulturowej w rejonie depresji Fajum) oraz pasterskich wspólnot na tym terenie (Gebel Ramlah).

W rezultacie nie sposób także dziś pisać o północno-wschodniej Afryce w prehistorii, nie uwzględniając prac Profesora Schilda, który w tym zakresie jest niewątpliwie najczęściej cytowanym polskim prehistorykiem.

Druga dziedzina badań, w której Profesor Schild ma istotne osiągnięcia, to prehistoria Niżu Europejskiego w schyłkowym paleolicie. Klasyczna dziś, najczęściej cytowana w literaturze światowej praca Profesora Schilda *Terminal Palaeolithic of the North European Plain. A review of lost chances, potential and hopes*<sup>7</sup> jest nie tylko najlepszą syntezą paleolitu schyłkowego na Niżu Europejskim, ale wyzna-

<sup>1</sup> F. Wendorf, R. Schild, *Prehistory of the Nile Valley*, New York 1976.

<sup>2</sup> F. Wendorf, R. Schild, *Prehistory of the eastern Sahara*, New York 1980.

<sup>3</sup> F. Wendorf, R. Schild, *The middle Paleolithic of north Africa*, [w:] *New light on the north African past*, F. Klees, R. Kuper red., Köln 1992, s. 39–78; c i s a m i, *Le Paléolithique moyen d'Afrique du Nord: un bref survol*, [w:] *Le Paléolithique en Afrique. L'histoire la plus longue. Guides de la Préhistoire Mondiale*, Collection Paléontologie Humaine, Paris 2005, s. 157–204.

<sup>4</sup> R. Schild, F. Wendorf, *Late Paleolithic in Nubia: the evidence and causes*, „Adumatu” (A semi-annual archaeological refereed journal on the Arab world), nr 10:2004, s. 7–28.

<sup>5</sup> F. Wendorf, R. Schild, *Are the Holocene cattle in the eastern Sahara domestic or wild*, *Evolutionary Anthropology* 3: 1994, s. 118–128.

<sup>6</sup> F. Wendorf, R. Schild, A.E. Close & Associates, *Egypt during the last Interglacial. The Middle Paleolithic of Bir Tarfawi and Bir Sahara East*, New York–London 1993.

<sup>7</sup> Wydana w: *Advances in World Archaeology* 3: 1984, s. 193–274.

cza też nowy kierunek studiów w tym zakresie, oparty na wyjaśnianiu procesów kulturowo-społecznych i gospodarczych metodami antropologicznymi. Praca ta była poprzedzona również klasyczną już dziś syntezą schyłkowego paleolitu w Polsce<sup>8</sup> oraz ważnym szkicem paleogeografii Nizy Europejskiego w późnym glacie. Syntezy te były możliwe dzięki podjęciu badań terenowych na wyjątkowo ważnych stanowiskach paleolitu schyłkowego w Polsce, takich jak stanowisko w Całowaniu — pierwsze wielowarstwowe stanowisko otwarte schyłkowego paleolitu i mezolitu, a także wielu stanowiskach w rejonie Starachowic (tzw. Rydno), łącznie z największymi w Europie kopalniami hematytu i krzemienia (np. Tomaszów). Ostatnie odkrycia Profesora Schilda na wyjątkowo bogatym stanowisku magdaleńskim w Wilczycach koło Opatowa znacznie rozszerzyły wiedzę o wschodnich peryferiach technokompleksu magdaleńskiego.

Istotny wkład Profesora Schilda dotyczy także metodologii archeologii, a szczególnie tzw. analizy dynamicznej zespołów kamiennych. Metoda ta, oparta na rekonstrukcji sekwencji rdzeniowania poprzez analizę produktów poszczególnych stadiów obróbki<sup>9</sup>, została zastosowana nie tylko do opracowań stanowisk pracownianych schyłkowopaleolitycznych, ale także do analizy środkowopaleolitycznych (MSA) zespołów z Sahary wschodniej. Wprowadzenie tej metody, można przypuszczać, było inspiracją dla dalszego rozwoju klasyfikacji dynamicznych i tzw. chaînes opératoires, rekonstruowanych w prehistorii francuskiej (prace E. Boëdy, J. Pelegrina) dopiero w latach późnych osiemdziesiątych.

Nie bez znaczenia są też opracowania Profesora Schilda w innych dziedzinach pradziejów, np. dotyczące środkowego paleolitu Polski (unikatowe wczesnowistuliańskie, wschodniomikockie killing and butchering sites ze Zwolenia<sup>10</sup>), mezolitu polskiego (szczególnie aspektów chronologicznych<sup>11</sup>, a nawet kopalnictwa krzemienia we wczesnej epoce brązu<sup>12</sup>).

Jak wiadomo, Profesor Romuald Schild od początku lat dziewięćdziesiątych kieruje Instytutem Archeologii i Etnologii PAN, największą tego typu placówką w Polsce. Objęcie tej funkcji przypadło na okres wielkich zmian ustrojowych w naszym kraju i w całej środkowoeuropejskiej części dawnego bloku sowieckiego. Przed archeologią polską, jak zresztą przed całą nauką, pojawiła się wówczas

<sup>8</sup> R. Schild, *Późny paleolit*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, W. Hensel red., t. I, *Paleolit i mezolit*, W. Chmielewski, W. Hensel red., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 159–338.

<sup>9</sup> R. Schild, *Introduction to dynamic technological analysis of chipped stone assemblages*, [w:] *Unconventional Archaeology. New approaches and goals in Polish archaeology*, R. Schild red., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 57–85.

<sup>10</sup> R. Schild, A.J. Tomaszewski, Z. Sulgostowska, A. Gautier, A. Bluszcz, B. Bratlund, A.M. Burke, H. Juel Jensen, H. Królik, A. Nadachowski, E. Stworzewicz, J. Butrym, H. Maruszczak, J.M. Mojski, *The Middle Palaeolithic kill-butchery site of Zwoleń, Poland*, [w:] *Toward modern humans. The Jabrudian and Micoquian, 400-50 k-years ago*, A. Ronen, M. Weistein-Evron red., *British Archeological Reports International Series 850*: 2000, s. 189–208; *The killing fields of Zwoleń. A Middle Paleolithic kill-butchery-site in central Poland*, R. Schild red., Warszawa 2006.

<sup>11</sup> R. Schild, *Radiochronology of the Early Mesolithic in Poland*, [w:] *Earliest settlement of Scandinavia and its relationships with neighbouring areas*, Lars Larsson red., *Acta Archaeologica Lundsensia*, series in 8, nr 2, Stockholm 1996, s. 285–296.

<sup>12</sup> R. Schild, H. Królik, J. Mościbrodzka, *Kopalnia krzemienia czekoladowego z przelomu neolitu i epoki brązu w Polanach Koloniach*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977.

nowa sytuacja, nowe, niełatwe wyzwania. Utrzymanie dużego Instytutu w dotychczasowym kształcie, także programowym, stało się niemożliwe. Trzeba było podejmować nowe inicjatywy wynikające z całkiem odmiennej niż dawniej sytuacji ekonomicznej. Profesor Schild śmiało „podjął rękawicę” rzuconą przez nowe czasy. Pojawiły się bowiem dodatkowe zadania dla Instytutu, związane nie tylko z możliwością pozyskiwania grantów, lecz, w znacznej mierze, także z zamówieniami publicznymi różnego rodzaju instytucji, m.in. z budową autostrad. Pragmatyczne podejście Profesora Schilda jako Dyrektora umożliwiło umiejętne powiązanie programów naukowych Instytutu, szczególnie jego regionalnych Oddziałów, z nowymi, zewnętrznymi źródłami finansowania. Dzięki temu kierowany przez Niego Instytut mógł zachować trzon najwartościowszej kadry naukowej, swoje podstawowe wydawnictwa, stale unowocześniać, i to niekiedy w sposób dynamiczny, warsztat naukowy, pozyskać trochę młodej kadry, a tym samym — zachować jego wysoką pozycję zarówno w archeologii polskiej, jak i światowej. Ponad wszystko jednak to mądrość, osobisty urok i pogoda ducha prof. Schilda sprawiają, że wiele trudnych problemów Instytutu udaje się prędzej czy później rozwiązać. Nie narzuca nikomu swoich koncepcji, ani też nie forsuje na siłę innych programów, przyznaje się do popełnionych błędów czy pomyłek, utrzymuje serdeczne stosunki ze swymi współpracownikami i podwładnymi. A mimo to sprawia, że jest nie tylko niekwestionowanym autorytetem naukowym w kraju i za granicą, lecz również jakże cenionym szefem, kolegą i przyjacielem.

JANUSZ K. KOZŁOWSKI, JAN MACHNIK

#### ABOUT PROFESSOR ROMUALD SCHILD

It is a truism to say that any development in modern science is measured by the important accomplishments of larger or smaller research teams, inspired but also frequently dominated by the personal contribution of outstanding scholars. To be persuaded as to the truth of this statement, suffice it to trace the accomplishments of Polish archaeology in the past few decades, at home as much as abroad.

One such luminary of science, a person whose research has not only contributed to a better understanding of Man and his environment in the earliest prehistory, but has changed many existing views on the subject, is Romuald Schild.

It is said that progress in modern science is based foremost on well organized facilities and a well chosen and efficiently directed research team. It is how Professor Schild has worked for years. He has always had that rare ability of cooperating with outstanding colleagues, like, for example, his joint investigations of many years, crowned with several excellent publications, carried out in northeastern Africa in association with American archaeologist Fred Wendorf.

The validity of these observations and the characteristic of Romuald Schild as a researcher, presented already in the opening remarks, are further confirmed by the scholarly achievements listed below, often based on the application of original research methods, and their assessment in terms of importance for prehistoric archaeology. Embarking on such an assessment, it should be noted at the start that seldom has the prehistory of a whole country, investigated archaeologically since the 19<sup>th</sup> century, been written completely anew. It is what happened in northeastern Africa, where Professor

Schild's work, began over 30 years ago, has stimulated an entirely new synthesis from early prehistory to the Predynastic period. Explorations by the Combined Prehistoric Expedition in the Nile Valley and in the Western Desert (Dakhla Oasis, Bir Tarfawi, Bir Sahara), the Gebel Nabta and Bir Kiseiba regions, central-eastern Sinai, Sudanese Nubia and part of Ethiopia have led to the discovery and investigation of numerous sites of the Lower Paleolithic Acheulean through the Middle Stone Age, Upper Paleolithic and Epipaleolithic cultures to the Holocene farming and pastoral communities. The vast source material collected during this research has been the object of interdisciplinary monographs, which despite being the result of participation by scholars from different countries, bear the distinct mark of the Polish school of Paleolithic studies. Many methodological aspects of this school, like a dynamic approach to the technological and typological analysis of assemblages of stone artifacts, are Professor Schild's contribution.

Monographs of sites in northeastern Africa (Dakhla, Bir Tarfawi, Bir Kiseiba, Wadi Kubbania, Nabta, MSA sites in Ethiopia) have proved the starting point for successive syntheses written either in association with Fredendorf, such as the synthesis of the Paleolithic in the lower Nile valley<sup>1</sup>, the prehistory of the eastern Sahara<sup>2</sup>, the Middle Paleolithic of northern Africa<sup>3</sup>, the Terminal Paleolithic of Nubia<sup>4</sup> and the origins of food producing economy in the Holocene of northeastern Africa<sup>5</sup>. Parallel to his work on cultural and settlement process syntheses for northeastern Africa, Professor Schild participated in multidisciplinary syntheses which changed the traditionally held view of the paleogeography of the Sahara in the Upper Pleistocene and primarily in the last Interglacial<sup>6</sup>. Neither can one attempt to reconstruct processes leading to the emergence of great civilizations in the Nile Valley without taking into consideration the results of Professor Schild's research on the neolithization of eastern Sahara (exploration of sites in the Gebel Nabta area, study of cultural sequence in the Fayum depression) and of the pastoral communities in this area (Gebel Ramlah).

In effect, one cannot write today of the prehistory of northeastern Africa without including the work of Professor Schild, who in this field is undoubtedly the most frequently cited Polish prehistorian.

The other fields in which Professor Schild's accomplishments are significant is the prehistory of the European Plain in the Terminal Paleolithic. *Terminal Palaeolithic of the North European Plain: a review of lost chances, potential, and hopes*<sup>7</sup>, Schild's classic study which is most often quoted in topical literature worldwide, is not only the best synthesis of the Terminal Paleolithic on the European Plain, but it sets new directions for the development of research in this field, based on explaining cultural-social and economic processes by anthropological methods. The work was preceded by the already classic synthesis of the Terminal Paleolithic in Poland<sup>8</sup> and an important sketch on the paleogeography of the European Plain in the Late Glacial. This syntheses were possible thanks to undertaking field studies on exceptionally important sites of the Terminal Paleolithic in Poland, such as Całowanie, the first multi-layer open air site of the Terminal Paleolithic and Mesolithic, as well as many other sites in the region of Starachowice (so-called Rydno complex), including the biggest European mines of hematite and flint (e.g. Tomaszów). Schild's latest discoveries at an exceptionally rich Magdalenian site in Wilezyce near Opatów has contributed significantly to our knowledge of the eastern peripheries of the Magdalenian Technocomplex.

Professor Schild's contribution to archaeological methodology has also been substantial, especially in the case of the so termed dynamic technological analysis of chipped stone assemblages. This method, which is based on a reconstruction of core reduction sequences through an analysis of products from particular stages of reduction<sup>9</sup> has been applied not only in the study of workshop sites from the Terminal Paleolithic, but also in the analysis of Middle Paleolithic (MSA) assemblages from the eastern Sahara. The introduction of this method may be considered as having inspired the development of dynamic classifications and so-called *chaînes opératoires*, which were reconstructed in French prehistory (works by E. Boëda, J. Pelegrin) not earlier than in the late 1980s.

Professor Schild's studies in other fields of prehistory have also been of significance, i.e., the Middle Paleolithic in Poland (unique Early Vistulian, eastern Micoquian killing and butchering site

\* Numbers correspond to the numbers of footnotes in the Polish text.

in Zwolen<sup>10</sup>), the Polish Mesolithic (especially chronological aspects<sup>11</sup>), and even flint mining in the Early Bronze Age<sup>12</sup>.

Professor Romuald Schild has headed the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, the largest institution of the kind in Poland, since the early 1990s. He undertook this position at a time of huge upheaval and system transformation in Poland and in all of the former Soviet bloc in Central Europe. Polish archaeology, like all of Polish science at the time, faced a new situation and new, difficult challenges. Maintaining a large institute in unchanged form, including its program objectives, proved impossible. New initiatives had to be undertaken to address the changed economic sphere. Professor Schild bravely picked up the gauntlet thrown him by the new times. The Institute could take advantage of new opportunities resulting from the possibility of applying for grants, as well as of an extensive program of public works, like highway construction. Schild's pragmatic approach as Institute Director made it possible to link the scientific programs of the Institute, especially its regional branches, with new sources of external financing. Thus, the Institute could retain the most valued scientific staff, continue to publish key publication series, and modernize constantly, and very dynamically at times, the scientific facilities, not to mention hiring staff of a younger generation, by which it could maintain its high position in Polish, as well as world archaeology.

But most of all, it was Professor Schild's wisdom, personal charm and buoyant optimism that have helped to solve, sooner or later, many of the difficult problems the Institute faced. Professor Schild has never imposed his ideas on anyone, nor has he ever forced any programs. Always ready to admit error, he has maintained ever cordial relations with colleagues, associates and subordinates. Even so, his authority as a scholar is unquestioned at home and abroad, and he remains a highly regarded and respected boss, colleague and friend.

*Translated by Iwona Zych*

#### Adresy Autorów:

Prof. dr hab. Janusz K. Kozłowski  
Instytut Archeologii  
Uniwersytet Jagielloński  
ul. Gołębia 11  
33-007 Kraków

Prof. dr hab. Jan Machnik  
Instytut Archeologii  
Uniwersytet Rzeszowski  
ul. K. Hoffmanowej 8  
35-016 Rzeszów